

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อการปรับตัวของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราร้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment Theory) ของกิบสัน (Gibson, 1991) มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เลือกพื้นที่ในการศึกษา ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง
3. การจัดกิจกรรมโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม
4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การศึกษาเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งที่เป็นตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์เพื่อรวบรวมข้อมูล และศึกษาแนวคิดต่าง ๆ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดในการดำเนินการศึกษาวิจัย อีกทั้งเป็นแนวทางในการกำหนดและสร้างเครื่องมือเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ปรึกษาและขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้รู้ในเรื่องของวิธีการศึกษาและการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา และกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่สำหรับการวิจัย คือ สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตั้งอยู่เลขที่ 1 ถนนมูลเมือง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้กำหนดแหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มตัวอย่างโดยการคัดเลือกจากจำนวนผู้สูงอายุที่สามารถร่วมกิจกรรมได้ และพักอาศัยอยู่ในสถานสงเคราะห์ ฯ ไม่เกิน 3 ปี จำนวน 14 คน

3. การจัดกิจกรรมโดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วม

การคัดเลือกกิจกรรมในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยเทคนิค เอ.ไอ.ซี. (A-I-C) เพื่อให้ได้กิจกรรมตรงกับความต้องการของผู้สูงอายุ ตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความรู้ (A)

ผู้วิจัยได้เชิญ นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด พยาบาลวิชาชีพ เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมที่เลี้ยงประจำอาคารเรือนนอน และผู้สูงอายุเข้าร่วมประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ผู้วิจัยได้ขอความอนุเคราะห์เจ้าหน้าที่ด้านกิจกรรมเป็นผู้ดำเนินการและอธิบายถึง ความสำคัญของกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมประชุมทราบจากนั้น ให้ผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เสนอและคัดเลือกกิจกรรมที่อยากให้สถานสงเคราะห์จัดให้ตามความต้องการของผู้สูงอายุ โดยใช้ชื่อว่า “ อ้อยขอฝ้อง” มีการวาดภาพกิจกรรมตามความต้องการของผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 การจำแนกประเภทของกิจกรรมและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม (I)

เมื่อได้กิจกรรมแล้วก็มีการจำแนกและคัดเลือกรายกิจกรรม พร้อมกับจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรมที่ได้ตามความต้องการของผู้สูงอายุมีดังนี้ 1) กิจกรรมการส่งเสริมความรู้แก่ผู้สูงอายุ (บรรยายพิเศษเรื่อง สุขอนามัยส่วนบุคคลและการดูแลที่อยู่อาศัย) 2) กิจกรรมการเทศนาธรรม (เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนให้สมวัย) 3) กิจกรรมการทดสอบ

สมรรถภาพทางกาย (การเคลื่อนไหว และทดสอบสายตา) 4) กิจกรรมการออกกำลังกาย (รำไท่จี ซี่กง) และ5) กิจกรรมการประกวดความสามารถพิเศษ (การจัดทำดอกไม้สด)

ขั้นตอนที่ 3 การนำกิจกรรมที่ได้ไปสู่การปฏิบัติ (C) เพื่อทำกิจกรรมให้เป็นจริงตามความต้องการของผู้สูงอายุ โดยทุกกิจกรรมจะต้องให้ผู้สูงอายุแบ่งกลุ่มกันเองเพื่อรับผิดชอบเป็นเจ้าภาพตามความถนัดและตามความสมัครใจ

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) วิธีการที่ผู้วิจัยใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ นั้นผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่ได้ศึกษาค้นคว้า รวมถึงการศึกษาจากภาคสนามโดย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การศึกษาประวัติชีวิต เพื่อที่จะได้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
2. Elderly {ระบบออนไลน์} แหล่งที่มา www.google.com
3. หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. หอสมุดคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. หอสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
6. หอสมุดคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
7. หอสมุดคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
8. ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่
9. สถานที่จริง : สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่
10. การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด เจ้าหน้าที่กิจกรรมพยาบาล พี่เลี้ยงประจำอาคาร ผู้รู้ ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่
11. ทะเบียนประวัติของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่

จากแหล่งข้อมูล 1-8 ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎีและแนวคิดต่าง ๆ ที่สามารถนำมาประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ส่วนแหล่งข้อมูลที่ 9, 10 และ 11 คือสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง นักสังคมสงเคราะห์ นักอาชีวบำบัด เจ้าหน้าที่กิจกรรม พยาบาล พี่เลี้ยงประจำอาคาร ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ และการศึกษาทะเบียนประวัติของผู้สูงอายุนั้น ผู้วิจัยได้ขออนุญาตทำการวิจัย ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์อย่างมากจากคณะผู้บริหารสถานสงเคราะห์ ฯ และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากเจ้าหน้าที่ของสถานสงเคราะห์ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อนำไปสู่การปรับตัว รวมถึงได้พูดคุยซักถามข้อมูลต่าง ๆ จากผู้สูงอายุ นักสังคมสงเคราะห์และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องรวมถึงศึกษาประวัติชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตัวผู้วิจัย ในการวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยจะเปรียบเสมือนเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยตนเองให้มีความถูกต้องและเที่ยงตรงมากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยต้องมีการเตรียมตัวที่ดีในทุก ๆ ด้าน

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้แบ่งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากกระบวนการแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมแบ่งออก 3 ขั้นตอน คือ การสังเกต การสอบถาม และการจดบันทึก ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการทำกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น เพื่อให้ได้เห็นพฤติกรรมที่เป็นผลเนื่องมาจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อการปรับตัว และในการสัมภาษณ์กลุ่มของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตข้อมูลในส่วนของอารมณ์ พฤติกรรมการแสดงออก ความรู้สึกที่ผู้สูงอายุแสดงออกมาโดยไม่รู้ตัว ซึ่งประเด็นเหล่านี้จะเป็นข้อมูลที่แอบแฝงที่ผู้ให้ข้อมูลไม่สามารถบอกเราตรง ๆ ได้

การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากการเข้าไปดูการทำกิจวัตรประจำวัน การทำกิจกรรมร่วมกัน พฤติกรรมของผู้สูงอายุ ทำให้เห็นถึงภาพรวมและความเป็นธรรมชาติของการดำเนินชีวิต และพฤติกรรมที่ต้องการศึกษาอย่างชัดเจนสามารถใช้เชื่อมโยงไปสู่ข้อมูลที่ต้องการได้

การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์และพูดคุยในประเด็นต่าง ๆ กับกลุ่มเป้าหมายซึ่งได้แก่ ผู้สูงอายุ นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยมี

คำถามที่ไม่มีโครงสร้างที่ตายตัว แต่มีกรอบของคำถามเพื่อให้ได้คำตอบที่อยู่ภายใต้วัตถุประสงค์ที่ต้องการศึกษา ซึ่งในการถามคำถามมีการป้อนคำถามและต่อถาม ทำให้นำไปสู่คำอธิบายคำถามที่ต้องการศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในคำตอบและอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างชัดเจนที่สุด

การศึกษาประวัติชีวิต (Life's History Acknowledgement) เป็นเครื่องมือที่ทำให้เห็นรายละเอียดชีวิตของผู้สูงอายุ ได้ทราบถึงภูมิหลัง สร้างความเข้าใจในเรื่องราวชีวิตของผู้สูงอายุ และเกิดมุมมองที่มีมิติความเป็นมนุษย์มากขึ้น การศึกษาประวัติชีวิตของผู้สูงอายุจึงทำให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุโดยตรง ในประเด็นสำคัญอย่างครอบคลุม

ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอนหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงผู้ปกครองสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตในการเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัย
2. ผู้วิจัยประสานงานกับฝ่ายงานสังคมสงเคราะห์ สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ เพื่อขอข้อมูลของผู้สูงอายุ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2549
3. ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายเนื่องจากผู้วิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ของสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากผู้สูงอายุ และเจ้าหน้าที่
4. คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ ตามที่กำหนดไว้ในขอบเขตประชากร
5. ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การศึกษาประวัติชีวิต การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ เพื่อทราบถึงผลจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพื่อการปรับตัวหลังจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
6. นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อสะดวกต่อการตรวจสอบข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งก่อนจะนำเสนอเป็นผลการวิจัย

5. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บข้อมูลซึ่งถือว่าการตรวจสอบทันทีในสนาม หลังจากการตรวจสอบข้อมูลในสนามแล้วผู้วิจัยสามารถตรวจสอบข้อมูลได้อีกเป็นระยะ เช่น หลังจากได้เขียนบันทึกภาคสนามและอ่านบันทึกแล้ว เมื่อต้องการตรวจสอบข้อมูลย้อนทำได้ เมื่อออกจากสนามไปแล้ว และอยู่ในระหว่างวิเคราะห์ข้อมูลนั้น สุดท้ายก็จะย้อนกลับ

มาตรฐานสอบข้อมูลบางส่วนได้ (สุภางค์ จันทวานิช, 2534) และผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบข้อมูลในลักษณะสามเส้าหรือที่เรียกว่า Triangulation คือในคำถามเดียวกัน ถ้าต่างบุคคล ต่างเวลา ต่างสถานที่ จะได้ข้อมูลที่ครบถ้วนหรือไม่ อีกทั้งตัวผู้วิจัยได้มีการตรวจสอบข้อมูลจากตำรา เอกสารประกอบเพื่อความถูกต้องยิ่งขึ้น

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ชยันต์ วรรณະภูติ ได้อธิบายถึง การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ว่า เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจัดให้เป็นระบบ หาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ รวมทั้งเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อให้สามารถนำไปสู่ความเข้าใจต่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ที่ศึกษา (ชยันต์ วรรณະภูติ, 2537) ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีการดำเนินการวิเคราะห์ไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลตลอดเวลาที่ทำการศึกษา โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาในแต่ละครั้งแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ และพิจารณาถึงความเพียงพอ และความสมบูรณ์ของข้อมูล ฉะนั้นการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นลักษณะการเสนอข้อมูลไปพร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเขียนบรรยาย หรือพรรณนาเพื่อให้ได้ภาพรวมทั้งหมดของการเสริมสร้างพลังอำนาจเพื่อการปรับตัวหลังเสร็จสิ้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุตามสภาพจริงที่เกิดขึ้น